

СЕКЦІЯ 2 АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ОСОБЛИВОЇ ЧАСТИНИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

Савченко А.В., начальник кафедри
кримінального права НАВС, д.ю.н.,
професор

СУЧАСНИЙ СЕПАРАТИЗМ: КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ ЗМІСТ

Сепаратизм (фр. *séparatisme* від лат. *separatus* – окремий) – це політика та практика відокремлення, відділення частини території (сецесії) держави з метою створення нової самостійної (суверенної незалежної) держави або переходу до складу іншої держави чи отримання статусу надзвичайно широкій автономії. Сепаратизм, з одного боку, базується на міжнародному принципі права на самовизначення і часто є проявом національно-визвольного руху та деколонізації, що підтримується міжнародною спільнотою, а з іншого – веде до порушення міжнародних принципів суверенітету, єдності та територіальної цілісності держави, непорушності кордонів, а відтак може стати небезпечним джерелом гострих міждержавних і міжнаціональних конфліктів.

Особливістю сучасного сепаратизму є те, що в ньому переважають не тільки класичні (силові), але й так звані «гібридні» методи впливу для досягнення своїх цілей – зміни (насильницької включно) чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади, порушення територіальної цілісності та недоторканності держави. При цьому сепаратизм може і не виявлятися у «чистому вигляді», але тісно переплітатися з тероризмом національно-політичної спрямованості, міжетнічними та міжконфесійними конфліктами, посяганнями на рівноправність громадян тощо. Щодо «гібридних» методів, які наразі застосовують сепаратисти, то вони включають різні типи та способи протиправної діяльності, тобто відбувається поєднання,

наприклад, типових прийомів ведення бойових дій (застосування військовослужбовців і техніки під прапорами та знаками розрізнення, що символізують сепаратистські організації) і нетипових прийомів (використання військовослужбовців з регулярної армії інших країн без знаків ідентифікації – «зелених чоловічків», захоплення державних або громадських споруд начебто волею народних мас, розміщення попереду сепаратистських сил цивільних осіб як «живого щита», ведення партизанської і підривної діяльності, інформаційна пропаганда, здійснення кібератак, послаблення економіки держави через друк фальшивих грошей тощо).

В умовах сьогодення, коли національні та релігійні питання можна успішно вирішувати цивілізованими методами (мирні переговори, референдуми, надання широких повноважень окремим територіям тощо), коли майже всі колишні колонії отримали самостійність, сепаратизм, особливо коли він виявляється в екстремізмі та тероризмі як засобах для досягнення політичних цілей, не підтримується міжнародним співтовариством. Боротьба з цими негативними явищами проголошена ООН одним з пріоритетних завдань своєї діяльності.

Слід зазначити, що формування нормативно-правової бази з протидії різним проявам сепаратизму, екстремізму та тероризму отримало найбільшу активність в Європі одразу після Другої світової війни. Законодавство більшості країн забороняє діяльність різного роду правих і лівих екстремістських партій і організацій, передбачає кримінальну відповідальність за такі склади як заклики до заколоту, образа нації, республіки, конституції, конституційних установ, пропаганду та застосування підривних, насильницьких методів. Низка (у тому числі посттоталітарних) держав має законодавчий досвід попередження фашистської загрози. Поряд з кримінально-правовими заборонами в ряді держав були прийняті спеціальні закони, що переслідують діяльність профашистських і пронацистських організацій. Це, зокрема, австрійський конституційний закон про заборону Націонал-соціалістичної робітничої партії Німеччини (1945 р.); італійський закон про

заборону неофашистської діяльності (1952 р.); португальська закон про заборону фашистських організацій (1978 р.). Паралельно цьому були розроблені й міжнародні стандарти, спрямовані проти зловживань свободою слова, інформації, висловлення власної думки.

Наразі міжнародним нормативно-правовим актом, що безпосередньо стосується протидії саме сепаратизму є Шанхайська конвенція про боротьбу з тероризмом, сепаратизмом і екстремізмом (Шанхай, 15 червня 2001 р.). Ця Конвенція регулює взаємодію правоохоронних відомств і спецслужб держав-учасниць в боротьбі з тероризмом, сепаратизмом і екстремізмом, а також визначає такі ключові напрями і форми співпраці, як обмін інформацією, здійснення оперативно-розшукових заходів, прийняття спільних заходів щодо припинення поставок озброєння та боєприпасів терористичним угрупованням, їх фінансування та заходів з припинення діяльності центрів підготовки бойовиків. Поняття *«сепаратизм»* у цій Конвенції означає *будь-яке діяння, спрямоване на порушення територіальної цілісності держави, у тому числі на відділення від неї частини її території, або дезінтеграцію держави, що вчиняється насильницьким шляхом, а так само планування та підготовка такого діяння, пособництво його вчиненню, підбурювання до нього, та переслідувані в кримінальному порядку* відповідно до національного законодавства *Сторін*. Однак, проблемним аспектом Шанхайської Конвенції є те, що вона охоплює обмежену кількість держав-учасниць – Республіку Узбекистан, Китайську Народну Республіку, Республіку Таджикистан, Республіку Казахстан, Киргизьку Республіку, Російську Федерацію. Також вказані шість країн, будучи учасниками Шанхайської організації співробітництва, 15 червня 2006 р. уклали Угоду про співробітництво в галузі виявлення і перекриття каналів проникнення на території держав – членів Шанхайської організації співпраці осіб, причетних до терористичної, сепаратистської та екстремістської діяльності. Поряд з цим у боротьбі з сепаратизмом держави світу можуть використовувати положення інших

міжнародно-правових актів, зокрема, ратифіковану Україною Міжнародну конвенцію про ліквідацію всіх форм расової дискримінації, Конвенцію ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, Міжнародну конвенцію про боротьбу з фінансуванням тероризму, Конвенцію Ради Європи про запобігання тероризму тощо.

З проблемами регіонального сепаратизму (Крим, Донбас) у 2014 р. гостро зіткнулась і Україна. Наразі Кримінальний кодекс України (далі – КК) не містить ані визначення поняття «сепаратизм» чи інших похідних понять («сепаратистська діяльність», «сепаратистський акт» тощо), ані відповідного складу злочину (складів злочинів). На наш погляд, до типових злочинів, пов'язаних із сепаратизмом (сепаратистських злочинів) можна віднести: фактично всі злочини проти основ національної безпеки України (зокрема, дії, спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади – ст. 109 КК, посягання на територіальну цілісність та недоторканність України – ст. 110 КК, фінансування дій, вчинених з метою насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади, зміни меж території або державного кордону України – ст. 110-2 КК, державна зрада – ст. 111 КК); створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань (ст. 260 КК); захоплення державних або громадських будівель чи споруд (ст. 341 КК) та деякі інші чи суміжні злочини. У своїх найбільш крайніх формах сепаратизм може виявлятися у вчиненні злочинів терористичного характеру, умисних вбивствах, геноциді тощо.

Безсумнівно, що сьогодні існує нагальна потреба у кримінально-правовій, кримінологічній та інших наукових розробках питань протидії сепаратизму. Передусім слід дати чітке визначення поняттю «сепаратизм», яке б відрізняло його від екстремізму чи тероризму, розкрити його ознаки, провести класифікацію сепаратистських дій, окреслити відповідне коло злочинів, у яких він виявляється. Є необхідність у створенні спеціальних законів та комплексу методичного забезпечення з

цього приводу. Не виключаємо також можливість постановки питання про криміналізацію сепаратистської діяльності, зокрема у формі створення радикальних сепаратистських груп чи сепаратистських організацій.

Осадчий В.І., професор кафедри кримінального права НАП України, д.ю.н., професор

НЕУЗГОДЖЕНОСТІ ОКРЕМИХ НОРМ ПРО ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА СЛУЖБОВІ ЗЛОЧИНИ

Норми статей Розділу XVII Особливої частини КК України піддавались неодноразовим змінам. Однак гармонічності в питаннях відповідальності за службові злочини, як на наш погляд, не досягнуто.

1. Поняття «службова особа» наведено в ст.18 та в Примітці до ст.364 КК України. Різниця в цих визначення фактично полягає в тому, що в Примітці до ст.364 КК вказано на «державні чи комунальні підприємства, установи, організації». Можливо доцільніше в КК один раз визначити поняття «службова особа», а в статтях Розділу XVII КК зазначити про відповідальність службових осіб, які працюють на державу чи на приватний сектор. До речі, таких підхід вже започаткований, наприклад, в ст. 364-1 КК – «Зловживання повноваженнями службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми».

Резонно також зберегти вказівку (міститься в Примітці до ст.364 КК) про те, що до державних та комунальних підприємств прирівнюються юридичні особи, у статутному фонді яких відповідно державна чи комунальна частка перевищує 50 відсотків або становить величину, що забезпечує державі чи територіальній громаді право вирішального впливу на господарську діяльність такого підприємства.